

Bölcsődék: jogszabályváltozások és kutatási eredmények

Az utóbbi években számos jogszabályváltozás látott napvilágot a bölcsődék működésével és a bölcsődei ellátással kapcsolatban. Hasznosnak tartjuk ezek áttekintését, valamint 2008-ban végzett kutatásunk főbb eredményeinek közzétételét, melynek keretében kérdőíves adatfelvételt készítettünk az ország területén működő bölcsődék körében. A postán kiküldött kérdőívek kitöltésére a bölcsődevezetőket kértük meg. 594 működő bölcséből 407-en választottak megkeresésünkre. A válaszok hozzájárulnak ahhoz, hogy eloszlassunk néhány téveszmét a bölcsődékkal kapcsolatban, és jobban megismerjük az intézmények mindennapjait.

Az ország bölcsődeállománya évről évre változik, s noha a működő intézmények száma 2004 óta folyamatosan nő, még mindig kevesebb van belőlük, mint 1990-ben, a tömeges bezárások előtt. Az akkori 1003-mal szemben 2010-ben országosan 663 állandó bölcsődét tartottak nyilván 32 516 férőhellyel, ami a bölcsődés korú gyermekek mintegy 9%-ának ellátására elegendő. Ez az arány a legtöbb európai országban jóval magasabb, van, ahol az 50%-ot is meghaladja, megkönnyítve az anyák számára a munkába állást a gyermek óvodáskora előtt (erről bővebben lásd a keretes szöveget).

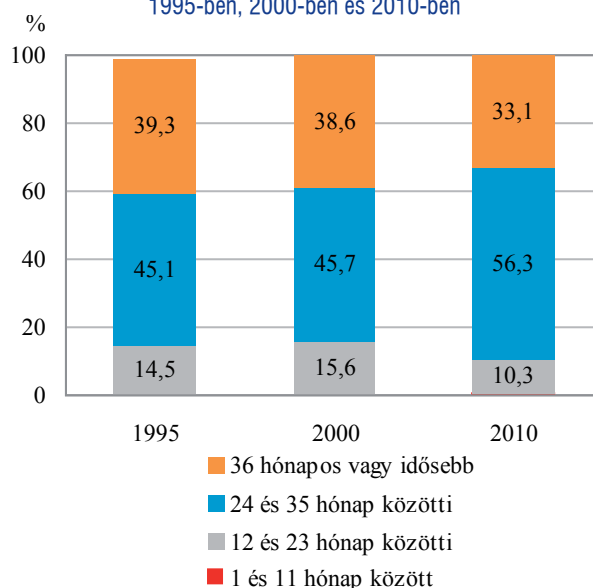
2009 és 2010 között a férőhelyek száma 5 829-cel nőtt annak ellenére, hogy csak 43 új bölcsőde létesült az országban. A magas férőhelyszám-emelkedés mögött egy 2009-es jogszabály-módosítás áll, melynek értelmében nőtt az egy csoportban gondozható gyermekek száma. Míg korábban legfeljebb 10-en lehettek egy csoportban, addig az új [31/2009 (XII.22.)] SZMM rendelet szerint ez a szám elérheti a 12-öt, illetve amennyiben mindegyik gyermek betöltötte a második életévét, akkor a 14-et.

A férőhelybővítés egy részének oly módon való megvalósulása, hogy ténylegesen nem létesülnek új helyek, csupán a meglévő csoportlétszámot emelik, illetve lehetővé teszik a túljelentkezést, nem csak Magyarországon fordul elő. Más ország is ezekhez a módszerekhez fordul, amikor arról van szó, hogy csekély anyagi forrásból kell növelni a bölcsődei helyek számát. Franciaországban például 2010-ben lehetővé tették a legalább negyven gyermeket gondozó bölcsődék számára, hogy bizonyos esetekben akár 20%-kal több gyermeket gondozzanak, mint a valós helyek száma.

Számos országgal ellentétben, ahol akár már egyéves koruk előtt bölcsődébe adják a szülők a gyermekeket, Magyarországon a bölcsődékben elsősorban a már jární és sok esetben beszélni is tudó gyermekeket látják el. A gondozott gyermekek életkor szerinti megoszlása ugyanis azt mutatja, hogy elhanyagolható az egy éven aluliak száma. Ez nem meglepő, hiszen a szülési szabadság majdnem fél évig tart, és a legtöbb anya ezután is otthon marad gyermekével. A bölcsődés gyermekek mintegy 10%-a egy és két év közötti, míg valamivel több mint felük két és három év között van. Emellett meglepően magas a

harmadik életévüket már betöltött, de még mindig bölcsődébe járó gyermekek aránya: ők teszik ki a teljes létszám mintegy harmadát.

1. ábra: A bölcsődébe beíratott gyermekek életkor szerinti megoszlása 1995-ben, 2000-ben és 2010-ben

Megjegyzés: A 12 hónapnál fiatalabb gyermekek aránya mintegy 1%-ot tesz ki minden évben.

Forrás: KSH, Szociális Statisztikai Évkönyv 2010.

Az utóbbi években erőteljesen átalakult a bölcsődék térítési díj rendszere. Míg 2011-ig csak az ételmezés nyersanyagköltségéért lehetett térítési díjat kérni, addig azóta „a nyersanyagköltség legfeljebb 50%-át kitevő rezsiköltség egy ellátottra jutó napi összege” is a térítési díj része. A döntés, hogy ez az összeg áthárul-e a szülőkre, a legtöbb esetben az önkormányzatok kezében van, hiszen ők tartják fenn a bölcsődék döntő többségét. A legutóbbi, 2011. december végi jogszabálmódosítás alkalmazása is rájuk hárul majd. Ennek értelmében a napközbeni ellátásért és gondozásért is kell térítési díjat fizetni, mely „a szolgáltatási önköltség és a normatív álla-

mi hozzájárulás különbözete”. Ez a „személyi térítési díj” nem haladhatja meg az egy főre jutó rendszeres havi jövedelem 25%-át, amennyiben étkeztést is biztosítanak. Az ellátás bizonyos esetekben (például rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermek esetén, fogyatékos gyermek esetén vagy amennyiben három vagy több gyermek nevelkedik a családban) ingyenes.

Várhatóan tehát növekedni fog a szülőket érintő anyagi teher, noha a bölcsődék korábban sem voltak „ingyenesek”. Kérdőíves felmérésünk szerint a szülők 2008-ban átlagosan 6 670 forintot fizettek havonta az étkezésért, és ez az összeg több bölcsődében meghaladta a 10 000 forintot is. Az étkezésért fizetendő térítési díj jellemzően annál magasabb volt, minél nagyobb településről volt szó: míg a budapesti bölcsődék több mint harmadában havonta 7 200 forint feletti összeget fizettek a szülők, addig ez csak minden tizedik községi bölcsődére volt igaz. A községi bölcsődéknek majdnem a felében nem érte el a fizetendő díj a havi 6 000 forintot.

Mellesleg az étkezésért és a kiegészítő szolgáltatásokért elkért törvényileg szabályozott díjakon kívül 2008-ban a vizsgált bölcsődék közel 30%-ában további pénzbeli hozzájárulást is kértek a szülőktől „csoportpénz” vagy egyéb címen. Ezen hozzájárulás átlagos mértéke Budapesten és Közép-Magyarországon meghaladta a havi 1 000 forintot, míg a többi településen, illetve régióban 250 és 500 forint között mozgott.

Az anyagi hozzájáruláson túl a bölcsődék 97%-ában más módon is segítettek a szülők a bölcsődék működését, ami valószínűleg nem változott az utóbbi években. Ez a segítség a legtöbb esetben játékaajándékozásból állt, de sok esetben élelmiszer bevitelét, vagy éppen bútor vagy berendezési tárgy adományozását jelentette. Minél rendszeresebb volt a természetbeni hozzájárulás, annál gyakrabban volt szó arról, hogy gyümölcsöt, élelmiszert vittek a szülők a bölcsődébe. Ott, ahol a segítség alkalmi, a játékaadományozás volt a támogatás leggyakoribb formája.

A szülők ily módon történő bevonása a bölcsőde életébe részben megmagyarázható azok nehéz gazdasági helyzetével. A 2007-es gazdálkodási adatok szerint ugyanis 259 válaszadó intézmény 46%-ának volt negatív a gazdálkodási egyenlege, és csupán 32%-uknak pozitív. A bevételek nagy részét a normatív, illetve egyéb központi költségvetési támogatás adta, míg a kiadások többségét a személyi juttatások és a munkaadókat terhelő járulékok tették ki.

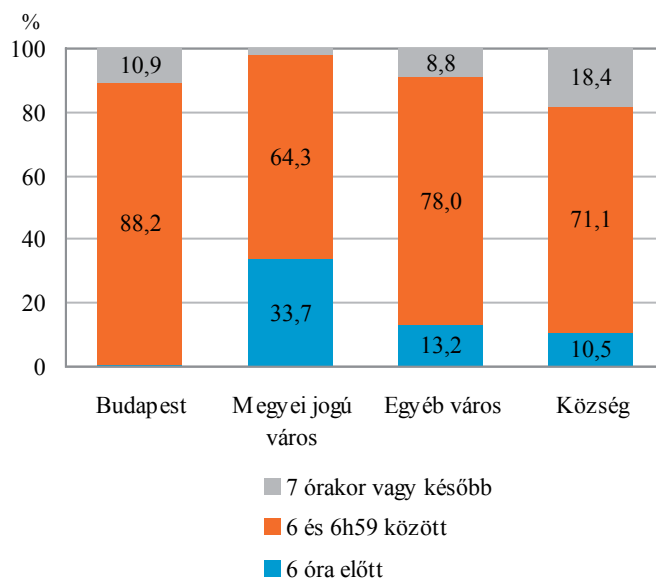
A legtöbb bölcsőde igyekszik saját erőből javítani gazdasági helyzetén, legyen szó arról, hogy egy hozzá kötődő alapítvány támogatja működését, vagy arról, hogy időnként külső pénzre pályázik. Adataink szerint az intézmények több mint kétharmada pályázott már külső forrásra, és mintegy 12%-uk rendszeresen igyekszik külső forrásból plusz bevételhez jutni. 2007-ben 46 bölcsőde szerzett pályázati úton támogatást, és noha a legnagyobb elnyert összeg 280 000 forint volt, az átlagos összeg ennél sokkal alacsonyabb, mintegy 12 000 forint.

A napi nyitva tartás hossza az egyik kulcskérdés, amikor a szülőknek dönteniük kell abban, hogy tudnak-e mindketten teljes időben munkát vállalni úgy, hogy gyermeküket bölcsődébe íratják. E szempontból az sem mindegy, hogy az intézmények milyen nyitási és zárási időponttal működnek, hiszen

a szülők csak úgy tudják megoldani a gyermek bölcsődei elhelyezését, hogyha annak nyitva tartása kitölti az ő munkaidejüket. Sok esetben ezen felül még utazási idővel is kell számolni a munkahely és a gyermeket ellátó intézmény között, vagyis amennyiben nincs nagyszülői vagy egyéb segítség, úgy a kisgyermek naponta legalább nyolc-kilenc órát a bölcsődében töltene. Vajon a bölcsődék nyitva tartása megfelel-e a szülők munkarendjének és igényeinek? Tudomásunk szerint e téren nem történt jogszabálybeli változás az utóbbi évben, és feltételezhető, hogy az általunk 2008-ban rögzített nyitva tartás tükrözi a jelenlegi állapotot is.

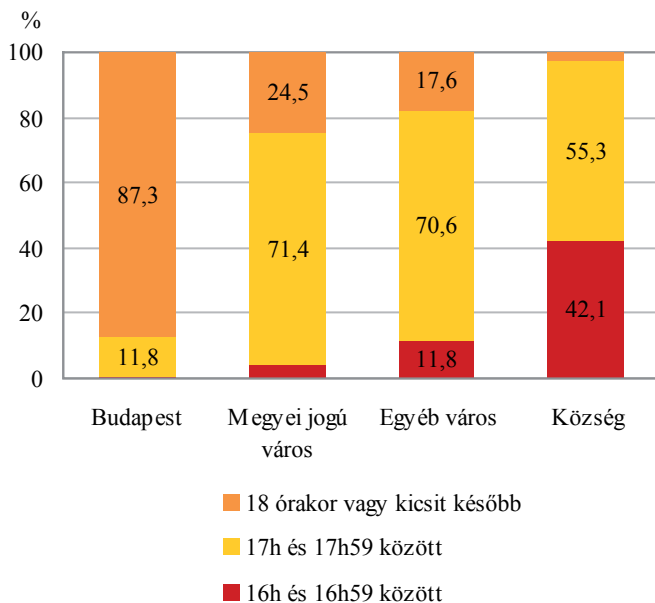
Eredményeink azt mutatják, hogy azzal ellentétben, ami a köztudatban él, a bölcsődék napi nyitva tartása igen hosszú. A válaszadó 382 intézmény közül mindegyik legalább napi kilenc órán keresztül nyitva tart, nagy részük pedig (majdnem 50%-uk) tizenkét órás nyitva tartással működik. A nagyobb településeken általában hosszabb ideig vannak nyitva a bölcsődék, mint a kisebbeken: míg Budapesten 87%-uk van nyitva legalább tizenkét órán keresztül, addig a községekben csak 5%-uk. Számottevő különbség van a szerint is, hogy reggel hány órától fogadják a gyermekeket. Az intézmények többsége ugyanis reggel hat óra és hét óra között nyitja meg kaput, csupán 15%-uk nyit ki hat óra előtt, és 9%-uk hét óra után. A nagyon korán nyitó bölcsődék jellemzőbbek a megyei jogú városokban, míg a későbbi nyitás a községekben jellemzőbb (2. ábra). A régiók közül Nyugat-Dunántúl és Közép-Dunántúl emelkedik ki a korai nyitással: az előbbiben a bölcsődék 60%-a, az utóbbiban 40%-a nyit ki reggel hat óra előtt.

2. ábra: A bölcsődék nyitási időpontjának megoszlása településtípus szerint, 2008

A községekben lévő bölcsődék ugyanakkor hamarabb be is zárnak délután: több mint 40%-uk már 17 óra előtt bezár, míg ez az arány sokkal alacsonyabb a többi településen (3. ábra). A városokban a 17 óra utáni, de 18 óra előtti zárás a leggyakoribb, míg a fővárosban az intézmények közel 90%-a 18 órakor, esetleg ennél valamivel később zár.

3. ábra: A bölcsődék zárási időpontjának megoszlása településtípus szerint, 2008

Arra vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal, hogy a gyermekeket mikor kell legkésőbb elhozni a bölcsődéből (feltételezhetően az utolsó körülbelül fél órában már a terme-

ket takarítják), illetve hogy mikortól működnek összevontan a csoportok, amikor is a gyermek a megszokottól eltérő terem-ben, más gondozónővel van. Lévén, hogy országosan a gyermekeknek alig több, mint 5%-a tartózkodik 17 óra után még a bölcsődében, elképzelhető, hogy komoly eltérés van a „nyitva tartás” és a valós gondozási idő között.

Ennek ellenére levonható az a következtetés, hogy a bölcsődék nyitva tartása alapvetően lehetővé teszi, hogy a szülők teljes munkaidőben dolgozzanak, amennyiben klasszikus idő-beosztásról van szó (reggeli kezdés és esti munkabefejezés). Ugyanakkor a községekben kicsit szűkebb az az időkeret, amivel a szülők gazdálkodhatnak.

A gyermeküket bölcsődére bízó édesanyák munkavállalásáról a bölcsődevezetőket kérdeztük, hiszen arra nem volt lehetőség, hogy maguknak az érintetteknek a körében is adatokat gyűjtsünk. Feltételeztük ugyanakkor, hogy a bölcsődevezetők viszonylag jól ismerik a szülők egyéni helyzetét, hiszen általában mindennapi kapcsolatban állnak a gyerekekkel és a szülőkkel is.

A nem dolgozó szülőkkel szemben a legtöbb bölcsődében elsőbbséget élveznek a munkavállaló szülők, akiknek sok esetben meglévő munkaszerződéssel vagy fizetési papírral kell igazolniuk, hogy van munkahelyük. Ennek megfelelően megszerte a gyermekek anyukáinak a döntő többsége dolgozik. Kicsit magasabb a munkavállaló anyukák aránya a megyei jogú városokban, mint a többi településen, és alacsonyabb Budapesten. Az is kiderül az adatokból, hogy az édesanyák

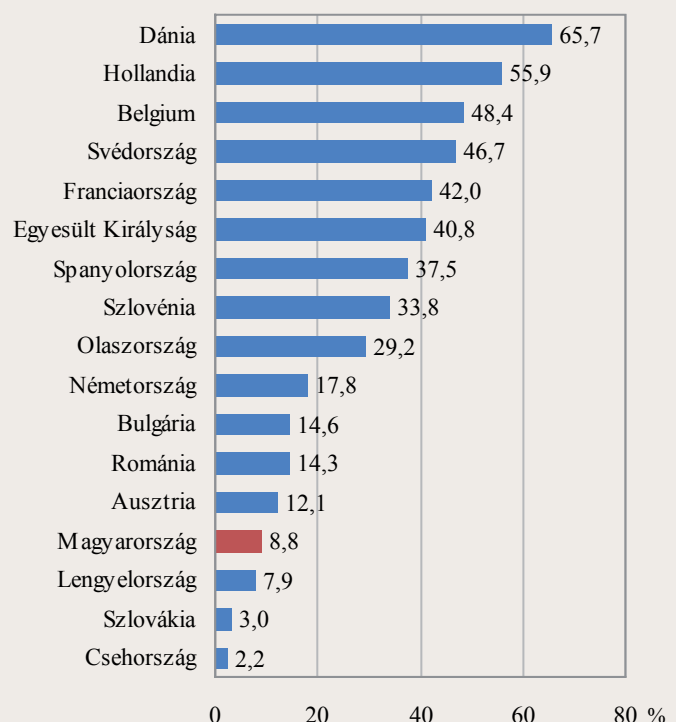
Magyarországon a Gyermekgondozási Díj (gyed) a gyermek két-éves koráig, míg a Gyermekgondozási Segély (gyes) a gyermek hároméves koráig jár. A szülők (többnyire az édesanyák) otthon is töltik gyermekükkel a nevelési szabadság nagy részét, és csak a gyermekek 9%-a jár hároméves kora előtt gyermekgondozási intézménybe. Számos európai országban ez az arány sokkal magasabb: Dániában például a gyermekek 66%-a jár ilyen intézménybe, Hollandiában pedig 56%-uk (4. ábra). A 27 európai uniós országban a három év alatti gyermekeknek átlagosan 28% a van napközben gyermekgondozási intézményben.

A nevelési szabadság hossza nagy részben megmagyarázza az országok közötti különbségeket. Dániában például a 28 hetes szülei szabadság után csak 10 hét nevelési szabadság jár a szülőknek, vagyis a gyermek születése utáni otthon tölthető idő nem éri el a 10 hónapot. Ugyanakkor könnyebben lehet bölcsődei helyet kapni, és az állam hozzájárul a gyermekfelügyelet díjának kifizetéséhez megkönnyítve mindkét szülő munkavállalását. Számos tanulmány kimutatta mellesleg a fejlett országokban, hogy a kétkeresős családokban sokkal alacsonyabb a szegénységi kockázat, mint az egy keresősökben.

Jellemzően azokban az országokban alacsony a három éven aluli bölcsődés gyermekek aránya, ahol a családpolitikai intézkedések nem segítik a munkába állást a gyermek óvodáskora előtt. Ezekben az országokban rendre elvész a nevelési szabadság alatt kapott összeg, amennyiben a szülő munkába áll, továbbá nincs részmunkaidős munkalehetőség és anyagi támogatás a gyermekfelügyelet kifizetésére. A többi országban ezzel szemben sok esetben munkavégzés mellett is folyósítható a nevelési szabadság alatt kapott fizetés egy része, vannak részmunkaidős lehetőségek, és igényelhető támoga-

tás a gyermekfelügyelet fizetésére. Ennek megfelelően magasabb a bölcsődés és családi napközis férőhelyek száma.

4. ábra: Gyermekgondozási intézménybe beíratott 3 éven aluli gyermekek aránya 17 európai országban 2008-ban

Forrás: OECD Family Database.

többsége teljes munkaidőben dolgozik, ami teljes mértékben indokolja és szükségessé teszi a bölcsődék hosszú nyitva tartását.

Az édesanyák nagy részének a beszoktatás ideje alatt már megvan a munkahelye, ugyanis csak a bölcsődevezetők 7%-a nyilatkozott úgy, hogy az édesanyák akkor kezdenek el munkát keresni, amikor gyermekük már bölcsődébe jár. Ez alapján feltehetjük, hogy nehéz egy olyan édesanyának bölcsődei helyet kapnia, aki munkát keres, és a munkakeresés ideje alatt kell megoldania a gyermekfelügyeletet. Ez egyrészt megnehezíti a munkakeresést, másrészt pedig nem teszi lehetővé számára, hogy leendő munkáltatójának azt mondja, azonnal munkába tud állni, és ezzel növelje annak esélyét, hogy alkalmazzák. Ezért nem tartottuk elképzelhetetlennek, hogy a gyermek felvételekor az édesanyák esetleg megpróbálják eltitkolni a bölcsőde vezetése előtt, hogy nincsen munkahelyük. Ezt azonban a bölcsődevezetők nem igazolták vissza, hiszen több mint háromnegyedük úgy nyilatkozott, hogy ez egyáltalán nem, vagy legfeljebb nagyon ritkán fordul elő.

Ugyanakkor ott, ahol előfordul, nagyobb mértékben értettek egyet a vezetők azzal, hogy kevés a bölcsődei férőhely, és hogy férőhelybővítésre lenne szükség ahhoz, hogy az összes igényt ki tudják elégíteni. Az összes válaszadó bölcsődevezető közül 74% teljes mértékben egyetértett ezzel az állítással, míg 8% egyáltalán nem értett egyet. Az ezzel a kérdéssel való egyetértés mértéke lényegében nem függött településtípustól, régiótól, fenntartótól vagy intézménymérettől.

Egy esetleges férőhelybővítéskor továbbra is a munkavállaló szülők gyermekei kerülnének elhelyezésre, hiszen az adatokból kiderül, hogy még ezen szülők kérelmét sem tudják minden esetben teljesíteni az intézmények.

Eredményeink arról tanúskodnak, hogy a bölcsődék – eredeti célkitűzéseikhez híven – elsősorban a munkavállaló szülők gyermekeit fogadják, egész napra, lehetővé téve ezzel, hogy mindkét szülő teljes munkaidőben dolgozzon. Minőségi ellátást biztosítanak, melynek alapvető eleme a napi négyzseri étkeztetés és az alacsony foglalkoztatott-gyermek arány: egy foglalkoztatottra átlagosan 2,9 gyermek jut. A gyermekfelvételt igyeksenek rugalmasan megszervezni a célból, hogy a megüresedett helyeket minél hamarabb fel tudják tölteni.

Figyelem!

Aktuális hírekért, információkért látogassa meg az NKI honlapját: www.demografia.hu; illetve „lájkolja” az intézetet a Facebookon.

A honlapon felhasználónév és jelszó megadásával érdemes regisztrálnia is, ez több előnnyel jár:

1. A regisztrált látogatóknak lehetőségük van e-mail-ban értesítést kérni arról, ha:

- megjelenik egy új magyar nyelvű NKI-s kiadvány
- megjelenik egy új angol nyelvű NKI-s kiadvány
- Az NKI nyilvános rendezvénye zajlik (előadás, konferencia, sajtótájékoztató, stb.)

2. A regisztrált látogatók hozzáférhetnek olyan kiadványokhoz is, amelyek nem érhetőek el a honlap nem regisztrált látogatói számára. Így például letölthetik a legfrissebb Kutatási Jelentés-t, vagy KorFa népesedési hírlevél aktuális számát.

3. A regisztrált látogatók az 'Intranet' menüponton keresztül hozzáférhetnek az NKI intranetes anyagainak (vi-taanyagok, tervezetek, stb.) egy részéhez, megnézhetik a honlap látogatottsági adatait, stb.

4. A regisztrált felhasználók esetenként speciális engedményekkel rendelhetik meg az NKI nyomtatott kiadványait.

Ugyanakkor településtípus és területi elhelyezkedés szerint számottevő különbségek vannak a bölcsődék között. Ezek közül a térítési díjbeli eltéréseket, valamint a nyitva tartásra vonatkozó különbségeket emeltük ki. Minden szempontból az intézményi oldalt vizsgáltuk. Fontos lenne a szülői oldalt is megvizsgálni e kérdéskörben, és megtudni, hogy ők mennyire elégedettek a bölcsődékkal és az ott folyó nevelői munkával. Ez közelebb vinne minket ahhoz, hogy megértsük, mi alapján döntenek a szülők a gyermek hároméves kora előtt az otthon maradás, illetve a munkavállalás mellett.

Makay Zsuzsanna

További információ: makay@demografia.hu

Tisztelt Olvasónk!

A KORFa korábbi számai letölthetők a www.demografia.hu oldalról.

Felhívás könyvtárak, internet-hozzáféréssel nem rendelkező olvasóink számára!

A KorFa hagyományos, nyomtatott, postai úton terjesztett változata továbbra is rendelhető. Ilyen igényét jelezze Kardulesz Ferencnél a fővárosi 345-6664-es telefonszámon, vagy a szerkesztőség az impresszumban megtalálható egyéb elérhetőségein.

A kiadvány szövege és ábrái **továbbszerkeszthető formátumban** igényelhetők Kapitány Balázs szerkesztőtől a kapitany@demografia.hu e-mail címen.

KorFa – népesedési hírlevél

Szerkesztő: Kapitány Balázs kapitany@demografia.hu

Kiadó: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Cím: 1024 Budapest, Buday László utca 1-3.

Terjesztő: Várnainé Anek Ágnes anek@demografia.hu

Telefon: 06-1-345-6557 Fax: 06-1-345-1115